

<https://doi.org/10.52387/1811-5470.2022.3.16>
CZU: 374

EDUCAȚIA NONFORMALĂ LA NIVELUL MANAGEMENTULUI CLASEI / GRUPULUI DE ELEVI

Veronica CLICHICI,

doctor în științe pedagogice, lector universitar,
Institutul de Științe ale Educației
ORCID iD: 0000-0002-5047-7080

Rezumat. *Articolul valorifică unele modalități metodologice de realizare a educației nonformale la nivelul managementului clasei/grupului de elevi. În acest sens, necesitatea asigurării integrării educației în școală a devenit actuală în paradigma reformelor naționale curriculare, odată cu accentuarea rolului influențelor educative nonformale și informale. Pentru eficientizarea sistemului și procesului de învățământ general sunt abordate acțiuni pedagogice ale activităților nonformale. Abordările teoretice și praxiologice ale cercetării elucidează beneficiile asigurării implementării activităților extrașcolare/extracurriculare cu un caracter nonformal. Astfel, la nivel de calitate, responsabilitatea organizării acestora le revine factorilor de decizie, managerilor, cadrelor didactice și tuturor actorilor învățământului general.*

Cuvinte-cheie: educație, nonformal, management, clasă/grup, elevi, profesori, curriculum, acțiuni pedagogice.

NON-FORMAL EDUCATION AT THE LEVEL OF MANAGEMENT OF THE CLASS / STUDENT GROUP

Abstract. *The article recovered on some methodological ways to achieve non-formal education in the management of the class / group of students. In this sense, the need to ensure the integration of education in school has become current in the paradigm of national curricular reforms, with the emphasis on the role of non-formal and informal educational influences. For the efficiency of the general education system and process, pedagogical actions of non-formal activities are approached. The theoretical and praxiological approaches of the research elucidate the benefits of ensuring the implementation of non-formal extracurricular / extracurricular activities. Thus, at the level of quality, the responsibility for its organization lies with the decision makers, managers, teachers and all actors of general education.*

Keywords: education, nonformal, management, class / group, students, teachers, curriculum, pedagogical actions.

Actualitatea cercetării. Abordarea dezvoltării conceptuale și structural-funcționale a educației nonformale oferă „mai mult ca oricând” sugestii și chiar soluții pentru depășirea prelungitei „crize a școlii/instituției de învățământ”, prin prisma concepției *învățării pe tot parcursul vieții*.

Politicile educaționale [4; 1; 2; 6], valorifică integrarea *educației formale* și celei *nonformale*, datorită cadrului instituționalizat în care se desfășoară conținutul informațional abordat, strategiile de realizare, modalitățile de evaluare și certificare etc., ceea ce semnificativ pot fi conceptualizate și realizate în programe alternative /curricula la decizia școlii.

Tendențe de creștere a interesului pentru acest tip de educație și de recunoaștere a educației nonformale sunt vizate în curricula naționale, racordate

la documente internaționale de politici educaționale în nevoia „corelării educației cu piața muncii și dificultatea adaptării sistemului formal de educație la schimbările socioeconomice ale perioadei respective” [10, p. 134]. În acest context, managementul clasei/grupului de elevi reprezintă o activitate complexă, care implică o multitudine de roluri și responsabilități din partea agenților implicați.

Scopul cercetării constă în determinarea modalităților de realizare a educației nonformale la nivelul managementului clasei / grupului de elevi, prin diverse acțiuni pedagogice.

Metodologia cercetării. În contextul studiului, au fost utilizate următoarele metode de cercetare: documentarea politicilor educaționale de dezvoltare curriculară națională, a literaturii de specialitate

privind analiza descriptivă, sinteza pedagogică, metoda inductivă și cea deductivă.

Rezultate și discuții. La nivelul sistemului și procesului de învățământ general, activitatea de formare-dezvoltare a personalității umane este proiectată în viziune sistemică, globală și se realizează tridimensional, prin formele educației formale - nonformale (la nivel instituțional) și informale (la nivel noninstituțional). Deși necesitatea asigurării *integralizării educației formale - nonformale - informale* a devenit actuală în *paradigma reformelor naționale curriculare* [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7], odată cu accentuarea rolului influențelor educative nonformale și informale, alături de influențele educative formale asupra formării și dezvoltării personalității copilului/elevului/tânărului. În acest sens, personalitatea umană se raportează la societate prin intermediul aspirațiilor și al motivațiilor pe care le formează acțiunile educative exercitate asupra sa de sistemul educativ oficial sau de sisteme paralele/complementare, care îi imprimă anumite opțiuni de integrare socială și profesională. Profilul de formare este interfața dintre școală și societate. Prin faptul că identifică direcții posibile de dezvoltare a viitorului absolvent, dacă analizăm *idealul educațional* al instituțiilor de învățământ din Republica Moldova care „constă în formarea personalității cu spirit de inițiativă, capabile de autodezvoltare, care posedă nu numai un sistem de cunoștințe și competențe necesare pentru angajare pe piața muncii, dar și independență de opinie și acțiune, fiind deschisă pentru dialog intercultural, în contextul valorilor naționale și universale asumate” [4, Art. 6].

În anul de studii 2021-2022, *activitățile extrașcolare* în instituțiile de învățământ s-au organizat și desfășurat conform intereselor și opțiunilor elevilor. La proiectarea activităților s-a ținut cont de *Programul activităților extrașcolare în învățământul primar și secundar, ciclurile I și II*, aprobat prin ordinul MECC nr.196 din 25.02.2021.

În conformitate cu *Planul-cadru pentru învățământul primar, gimnazial și liceal* [6, p.9], activitățile extrașcolare (*cor, cerc de dans, orchestre, artă decorativă aplicată, design, ikebana, artizanat, pictură, grafică, activități de cercetare la disciplinele de studii* etc.) s-au realizat a câte 8 ore săptămânal pentru fiecare ciclu de clase a I-a – a IX-a și a câte 4 ore săptămânal pentru fiecare ciclu de clase a X-a–a XII-a. De aceea cadrelor de conducere ale instituțiilor de învățământ li s-a recomandat [8, p.58]:

- de a facilita procesul de organizare a activităților extrașcolare, prin proiectarea și gestionarea eficientă a activităților extrașcolare;
- implicarea tuturor elevilor și cadrelor didactice în activități care să răspundă intereselor și preocupărilor elevilor;
- valorificarea talentelor și capacităților elevilor în diferite domenii și stimularea participării lor în diverse acțiuni, în contexte nonformale;
- elaborarea de programe extracurriculare/extrașcolare în colaborare cu parteneri educaționali.

Educația nonformală oferă un set de experiențe sociale necesare, utile pentru fiecare copil, elev/tânăr sau adult, complementarizând celelalte forme de educație prin [14, p.19]:

- valorificarea timpului liber al elevilor din punct de vedere educațional;
- oportunități pentru valorificarea experiențelor de viață ale elevilor, prin cadrul mai flexibil, mai deschis și prin diversificarea mediilor de învățare cotidiene;
- participare voluntară, individuală sau colectivă;
- modalități flexibile de a răspunde intereselor elevilor, prin gama largă de activități pe care le propune și posibilitatea fiecărui elev de a decide la ce activități să participe;
- dezvoltarea competențelor pentru viață și pregătirea tinerilor pentru a deveni cetățeni activi;
- formarea capacității organizatorice, de autogospodărire, de management al timpului, de gândire critică, de adoptare a unor decizii sau rezolvare de probleme;
- un cadru de exersare și de cultivare a diferitelor înclinații, aptitudini și capacități, de manifestare a talentelor în artă, cultură, muzică, sport, pictură, tehnologii informaționale etc.

La nivel de management al instituției de învățământ general sunt desemnate acțiuni de eficientizare a educației nonformale, prezentate în tabelul 1.

Concursurile, serbările școlare pe diferite teme sunt, de asemenea, momente deosebit de atractive pentru copiii/elevi. Acestea oferă copiilor/elevilor posibilitatea să demonstreze practic ce au învățat la școală, acasă, să deseneze diferite aspecte, să confecționeze modele variate. Același efect îl pot avea concursurile organizate într-o atmosferă plăcută, care vor stimula spiritul de inițiativă al copilului/

Tabelul 1. Acțiuni de eficientizare a educației nonformale în învățământul general, adaptat după M. Carcea [9]

Acțiuni de formare a competențelor de organizare-autoorganizare:	
<i>Atribuirea de sarcini</i>	testează capacitățile elevului; se realizează la inițiativa cadrului didactic; sarcinile sunt focalizate pe obiective punctuale; funcțiile sunt temporare; atribuțiile sunt aleatorii, dar adaptate particularităților elevului; dispune de un potențial mare de diversificare;
<i>Organizarea clasei/grupeii de copii/elevi</i>	valorifică competențele copiilor/elevilor; se realizează la inițiativa cadrului didactic, dar alegerea aparține colectivului de elevi; se atribuie funcții pe o durată relativ mare; atribuirea este focalizată pe scopuri; alegerea se bazează pe statutul informal al elevului în colectiv; funcțiile sunt relații constante;
Acțiuni unidisciplinare:	
<i>Excursia de studii</i>	îmbogățește informațiile despre un domeniu larg și/sau o activitate complexă; stimulează interesul elevilor; se adresează tuturor elevilor; se realizează pe grupuri mari; presupune convenirea prealabilă a vizitei cu instituțiile-gază; presupune instruirea prealabilă a elevilor; profesorul își asumă responsabilitatea activității pe întreaga durată a acesteia – de la părăsirea școlii de către grupul de elevi până la întoarcerea în incinta școlii/instituției de învățământ;
<i>Concursul școlar</i>	este considerat o formă de stimulare prin expectanța succesului; se organizează la inițiativa unui grup sau a unor grupuri de profesori; se realizează pe discipline definite; se desfășoară în baza unui program propriu; poate avea amploare diferită: pe nivele de studiu, pe școală, între școli, pe regiuni geografice, naționale; popularizarea influențează imaginea școlii și statutul acesteia în comunitate;
Activități pluri- și interdisciplinare:	
<i>Cercul extracurricular</i>	este inaugurat la inițiativa profesorului; întărește și dezvoltă interese deja conturate; își definește bine obiectivele; se adresează selectiv doar elevilor interesați; este o organizare relativ stabilă; funcționează în baza unui program propriu;
<i>Serbarea/expoziția școlară</i>	se referă la orice formă de manifestare festivă, independentă de temă și care este o formă de stimulare prin trăirea succesului; se organizează la inițiativa profesorului sau a corpului profesoral; este o acțiune tematică, interdisciplinară; se desfășoară în baza unui program propriu; popularizarea influențează imaginea școlii și statutul acesteia în comunitate.

elevului, îi vor oferi ocazia să se integreze în diferite grupuri pentru a duce la bun sfârșit exercițiile și să asimileze mult mai ușor toate cunoștințele.

Literatura de specialitate înregistrează diferite teorii, formulate de-a lungul timpului, privind modalitățile de conducere a grupurilor, a colectivităților umane, care pot fi adaptate și la specificul clasei de elevi, privind calitățile, trăsăturile pe care trebuie să le posede managerul sau liderul grupului/clasei. Elocvente sunt **teoriile managementului clasei/grupului de elevi**, descrise **din perspectiva constructivistă** de către A. Afanas, pe care le enumerăm [13, p. p.128-132]:

- *Teorii personologice* (teoria conducerii carismatice și teoria trăsăturilor);
- *Teorii comportamentiste* (teoria celor două dimensiuni comportamentale și teoria continuului comportamental);

- *Teorii situaționale primare;*
- *Teorii ale contingenței* (teoria favorabilității situației de conducere și teoria maturității subordonaților);
- *Teorii cognitive* (teoria normativă a luării deciziei, teoria „calescop” și teoria atribuirii);
- *Teorii ale interacțiunii sociale* (teoria legăturilor diadice verticale și teoria conducerii tranzacționale).

S. Cristea evidențiază **alternative posibile de constituire a managementului grupelor de copii / elevi**, implementate în practica pedagogică, precum [12, p.208]:

- grupe organizate pe criterii exterioare (ordinea alfabetică, poziția în băncile din clasă) – grupe organizate pe criterii interne (relațiile didactice, psihologice, sociale, existente în cadrul clasei);
- grupe constituite în mod dirijat (după diferite

criterii: nivel intelectual, performanțe școlare) – grupe constituite spontan (prin opțiuni libere, pe baza unor relații de prietenie);

- grupe instituționalizate în cadrul clasei – în afara clasei, favorabile unor raporturi formale și non-formale;
- grupe de elevi cu statut ridicat/preferențial în raport cu colectivul clasei de elevi și cu colectivul didactic al clasei – grupe de elevi cu statut marginalizat în raport cu colectivul clasei de elevi și cu colectivul didactic al clasei;
- grupe normale, de 3-8 membri, active în interiorul clasei de elevi – grupe mari, care pot deveni active și în afara clasei de elevi;
- grupe stabile (din punct de vedere al duratei/perioada unui an de învățământ, aplicabile la toate disciplinele de învățământ) – grupe mobile (care pot fi înființate/desființate, transformate pe parcursul anului de învățământ; care pot fi aplicate

numai la o disciplină sau la câteva discipline de învățământ).

Aceste forme de organizare a corelației *profesor-elev* sunt destinate activităților extrașcolare, care variază în funcție de numărul de elevi din instituțiile de învățământ.

Prin urmare, elevii sunt îndrumați să dobândească o gândire independentă, nedeterminată de grup, toleranță față de ideile noi, capacitatea de a descoperi probleme noi și de a găsi modul de rezolvare și posibilitatea de a critica constructiv. Înainte de toate, este însă important ca profesorul însuși să fie creativ. Elevii sunt atrași de activitățile artistice, recreative, distractive, care ajută la dezvoltarea creativității, gândirii critice și stimulează implicarea în actul decizional privind respectarea drepturilor omului, conștientizarea urmărilor poluării, educația rutieră, educația pentru păstrarea valorilor etc. [15, p. p.61-62].

Tabelul 2. Reflexii pedagogice privind desfășurarea activităților extrașcolare / extracurriculare

<i>Elemente-cheie</i>	<i>Întrebări de reper pentru cadrele didactice în desfășurarea activităților extrașcolare/extracurriculare</i>
<i>Tema activității</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Care metode sunt cele mai potrivite pentru subiecți? ✓ Cât timp există la dispoziție? ✓ Se dorește îmbunătățirea unor deprinderi, împărtășirea de cunoștințe sau influențarea unor atitudini? ✓ Ce echipamente am la dispoziție? ✓ Cât de profund doresc să abordez subiectul?
<i>Stilul educatorului / profesorului</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Care este stilul preferat de instructaj? ✓ Pe care dintre experiențele anterioare mă bazez? ✓ Sunt pregătit să îmi asum riscuri? ✓ Care sunt aptitudinile și punctele mele tari?
<i>Particularitățile psihopedagogice ale copiilor/elevilor participanți</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Cunosc stilurile de învățare ale participanților? ✓ Din câte persoane este format grupul? ✓ Care este media de vârstă a grupului? ✓ Care este raportul între sexe în grup? ✓ Există posibilitatea pentru fiecare participant să participe? ✓ Care este cadrul cultural al participanților? ✓ Ce abilități au participanții? ✓ Au nevoi speciale care vor putea împiedica posibilitatea de a folosi o metodă? ✓ Vor putea să se concentreze suficient de mult timp? ✓ Țin cont de feedback-ul anterior al participanților (daca există)?
<i>Locul desfășurării activității extrașcolare</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Cât de mare este sala? ✓ Ce formă are sala? ✓ Ce fel de lumină există în sală? ✓ Temperatura va afecta aplicarea unei anumite metode (este prea cald pentru o metodă activă sau prea rece pentru a sta prea mult pe scaun)? ✓ Câte slide-uri de power point sunt de prezentat și unde este fisierul? ✓ Este un spațiu intim sau este public? ✓ Am suficiente încăperi dacă este nevoie să lucrez pe grupuri mici? ✓ Cu ce este acoperită podeaua? Influențează aceasta desfășurarea unei metode? ✓ Am nevoie să curăț după ce se va desfășura o activitate?

Redimensionarea realizării acestui tip de educație nonformală este specifică la nivel de microunită de învățământ (activitate educativă), prin [14, p.9]:

- dezvoltarea componentei educative în proiectarea activității didactice;

- complementarizarea dimensiunii curriculare cu cea cross-curriculare și extracurriculare a activității educative;
- crearea echipelor interdisciplinare pentru inițierea, organizarea și implementarea proiectelor educative;

Tabelul 3. Analiza SWOT a proiectului/parteneriatului educațional [11, p. p 96-97]

<p>Puncte tari</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stimulează dorința elevului de a participa la activități. • Dezvoltă spiritul de colegialitate, de grup și de fair play. • Responsabilizează fiecare membru al grupului implicat în activitate. • Dezvoltă capacitatea de autoevaluare. • Transferă accentul de pe informații și noțiuni pe capacități și competențe. • Obiectivele operaționale sunt ușor de urmărit. 	<p>Puncte slabe</p> <ul style="list-style-type: none"> • Există riscul sustragerii de la implicarea în rezolvarea unor sarcini mai dificile. • Pot exista situații de ignorare a rezolvării sarcinilor asumate. • Subiectivitatea în aprecierea și evaluarea rezultatelor poate crea situații neplăcute pentru membrii implicați în parteneriat.
<p>Amenințări</p> <ul style="list-style-type: none"> • Parteneriatul include activități cu dublă valență: didactică și distractivă. • Ca activitate de sine stătătoare, implică costuri. • Cei solicitați să evalueze pot fi subiectivi. • Organizatorii trebuie să fie bine organizați și foarte responsabili. 	<p>Oportunități</p> <ul style="list-style-type: none"> • Activitățile organizate în parteneriat îmbină în mod plăcut instrucția, educația și distracția. • Ca urmare a bunei organizări și clarității în enunțarea scopurilor și obiectivelor, parteneriatul incită la atingerea unor idealuri. • Stimulează o permanentă informare, comunicare și relaționare pozitivă.

- dezvoltarea proiectelor educative pe tipuri de educație complementară.

Pentru asigurarea proiectării activităților extrașcolare de calitate din instituțiile de învățământ general, sunt recomandate elemente-cheie și întrebări de reper pentru cadrele didactice, prezentate în tabelul 2.

Modalitățile de realizare a educației nonformale la nivelul managementului clasei/grupului de elevi implică un parteneriat educațional eficient în organizarea și realizarea tematicilor planificate. Activitățile organizate în parteneriat, în proiecte îi antrenează pe elevi, îi stimulează, le dezvoltă gândirea, memoria, imaginația, spiritul de observație, spontaneitatea, spiritul artistic și simțul umorului. Activități în parteneriat sunt și cele care antrenează, pe lângă cadrul didactic și psihologul școlii, părinții copiilor/elevilor, asistentul social, medicul școlii, scopul fiind acela de bun management al grupei/clasei de elevi.

Diversitatea *acțiunilor pedagogice* implementate în cadrul metodologic al activității de proiectare a educației nonformale desemnează un set de valori și de factori care conferă acțiunii didactice o anumită linie de evoluție asociată cu programele/curricula de învățământ și cu procesele psihice angajate în activitatea elevului.

Proiectarea activităților educative nonformale include următoarele repere pedagogice [14, p.19]:

1. Definirea scopului urmărit: „Cine întreprinde acțiunea?” „Pentru cine?” „Pentru ce?”
 2. Stabilirea obiectivelor intermediare.
 3. Operaționalizarea obiectivelor: estimarea rezultatelor așteptate; descrierea semnelor comportamentale observabile în timpul realizării obiectivelor.
 4. Precizarea acțiunilor de întreprins pentru realizarea obiectivelor: „Ce se face pentru realizarea fiecărui obiectiv?”
 5. Strategia realizării acțiunilor educative - se precizează reperele spațio-temporale ale acțiunilor, precum și metodele și mijloacele pentru realizarea lor.
- În cadrul *organizării activităților educative nonformale*, cadrele didactice, în parteneriat cu familia, sunt responsabile de asigurarea următoarelor condiții [14, p.20]:
- Estimarea costurilor.
 - Asigurarea participării educaților; identificarea nevoilor educative ale grupului țintă; comunicarea intenției și scopului urmărit; informarea periodică asupra evoluției obiectivelor.

- Programarea acțiunilor: corelarea explicită acțiune – obiective intermediare; precizarea rețelurilor descriptive ale fiecărei acțiuni: durata și programul orar, locul desfășurării, numărul de participanți, persoana responsabilă de realizarea acțiunii; precizarea duratei și perioadei de desfășurare a proiectului.
 - Evaluarea rezultatelor parțiale și finale - se elaborează metodologia de evaluare continuă și finală;
 - Pregătirea personalului pentru realizarea conținutului tematic și informațional al acțiunii: se realizează pregătirea metodologică a organizatorului și responsabililor pe acțiuni; se structurează conținutul tematic și acțional; se elaborează schema conținutului informațional al fiecărei teme.
 - Pregătirea realizării fiecărei teme - se elaborează proiectul tehnologic de realizare a fiecărei teme.
 - Pregătirea mijloacelor umane, materiale, instrumentale, financiare: se negociază convențiile de conlucrare intrașcolară sau între școală și instituțiile implicate în proiect; se negociază contracte de coparticipare pentru asigurarea mijloacelor materialele și instrumentale; se negociază contracte de finanțare a activității și de valorificare a produselor și serviciilor.
- În **concluzie**, oportunitatea realizării cadrului metodologic de educație nonformală la nivelul managementului clasei/grupului de elevi este foarte necesară sistemului și procesului de învățământ general, pentru realizarea competențelor-cheie/transversale din Curricula Naționale, care va stabili acțiuni concrete și prioritare, precum:
- ✓ întărirea statutului învățării nonformale ca spațiu de dezvoltare personală;
 - ✓ recunoașterea educației nonformale ca dimensiune importantă a procesului de educație permanentă și ca parte integrantă a învățării pe tot parcursul vieții;
 - ✓ utilizarea potențialului activităților educative extrașcolare ca mijloc complementar de dezvoltare personală și de integrare socială;
 - ✓ asigurarea didactică și formarea resursei umane în domeniul educației extrașcolare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. **Cadrul de referință al Curriculumului Național*, aprobat prin Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 432 din 29 mai 2017.
2. **Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova*/ N. BRAGARENCO, A. BURDUH [et al.]; coord. gener.: N. GRÎU, V. CRUDU; coord. șt.: V.GUȚU; Aprobat de MECC al Republicii Moldova prin Ord. nr. 1336 din 01.12.2020. Chișinău: S.n., 2020.
3. **Cadrul de referință al educației timpurii*, aprobat de CNC, 25 octombrie 2018, MECC, Chișinău, 2018.
4. **Codul Educației al Republicii Moldova. Nr.152 din 17.07.2014*. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 24.10.2014, Nr. 319-324 (634). Art.6. www.edu.gov.md
5. **Curriculum național. Învățământ primar*. Experți coord. naț.: L.URSU, V.GUȚU, A.GREMALSCHI. Autori: MARIN M. [et al.]. MECC, Chișinău: Lyceum („Tipogr. Centrală”), 2018.
6. **Curriculum Național. Planul-cadru pentru învățământul primar, gimnazial și liceal, anul de studii 2020-2021*. MECC, Chișinău: 2020. https://mecc.gov.md/sites/default/files/plan-cadru_2020-21.pdf;
7. **Curriculum pentru educația timpurie*. Experți coord. naț.: V.GUȚU, M. VRÂNCEANU. Autori: PAVLENCO M., MOCANU L., CLICHICI V. [et al.]. Chișinău: Lyceum (F.E.-P. „Tipografia Centrală”), 2019.
8. ANDRIEȘ V. (coord.), CLICHICI V. *Educația nonformală: aspecte conceptuale și funcționale: Compendiu*. MECC, IȘE. Chișinău: IȘE, (Tipogr. „Print-Caro”), 2020.
9. CARCEA M. *Managementul educației nonformale*. Iași: Polirom, 2001.

10. CEBANU L. *Managementul activităților extrașcolare*. Ghid metodologic. Chișinău: IȘE, („Cavaioli”), 2015.
11. COSTANDACHE C. Proiectul educațional/activitatea extracurriculară – exemple de bune practici în recuperarea elevului cu CES. In: *Revista Școlii Ieșene „Univers Didactic”*, nr.16, 2019. p.96-97.
12. CRISTEA S. *Dicționar de pedagogie*. Chișinău-București: Editura Litera Internațional, 2000.
13. *Educația integrală: Fundamentări teoretico-paradigmatice și aplicative*. / M.HADÎRCĂ (coord. șt.), T.Callo, L.Cuznețov, A.Afanas [et al.]. AȘM, IȘE. Chișinău: IȘE (Tipogr. „Cavaioli”), 2015.
14. *Educația nonformală. Ghid pentru cadrele didactice*. aut.: TVILD, A.DUMITRU. Casa Corpului Didactic Ialomița, Liceul Pedagogic „Matei Basarab”, Slobozia. https://www.isjialomita.ro/red/download/Educatia_nonformala_-_ghid_pentru_cadrele_didactice.pdf (vizitat: 10.01.2022).
15. POPA S. Rolul activităților extracurriculare în educația copiilor. In: *Revista Școlii Ieșene „Univers Didactic”*, nr.16, 2019.